

עיונים לפרשת לך עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

ואתה את בריתי תשמור

הרב ש"י לוי

מול למה אין לו חלק בך כמו יצחק? אמר לו הקב"ה: יצחק נימול כראוי וכתיקונו [דהיינו שעשה מילה ופריעה], וישמעאל אינו כן כי לא עשו לו פריעה... ולא עוד אלא בני ישראל מתדבקים בי כראוי שנימולים לשמונה ימים, ובני ישמעאל... לא נימולים אלא כשהם בני י"ג שנה. אמר לו הממונה של ישמעאל לקב"ה: ועם כל זאת כיון שנימול וכי לא מגיע לו שכר עבור זה?"

בזוהר כתוב כהמשך לדברים שכתגובה לטענה זו הקב"ה ייתן לישמעאל שליטה בארץ ישראל לזמן רב. עם ישראל לא יוכלו לחזור לארצם עד שתושלם זכות המילה של בני ישמעאל. אולם השליטה שהקב"ה ייתן להם תהיה רק שליטה חומרית, והם לא יזכו למעלתה הרוחנית של ארץ ישראל.

בדברי הזוהר שהובאו לעיל כתוב שהקב"ה אומר שעם ישראל מקיימים את מצוות המילה בשלמות גדולה יותר בכך שהם נימולים דווקא ביום השמיני. אולם לכאורה יש לעיין האם לא היה עדיף דווקא לקיים את המצווה בגיל מבוגר יותר, ואז האדם היה מקיימה מרצונו החופשי, כמו שטוען ישמעאל?

תשובה לכך אפשר למצוא בדברי הרמב"ם¹ בטעמי המצווה ובסיבת המילה דווקא ביום השמיני. הרמב"ם כותב שני טעמים למצווה:

טעם ראשון למצוות המילה הוא החלשת כוח התאוה.

הרמב"ם כותב **טעם נוסף**:

"יש במילה, לדעתי, עוד עניין אחר, חשוב מאד, והוא שיהיה לכל בעלי דעה זאת - אני מתכוון למאמיני ייחוד השם - סימן אחד גופני משותף להם, ולא יוכל מי שאינו מהם לטעון שהוא מהם בעוד הוא זר. מפני שהוא עשוי לעשות זאת כדי להפיק תועלת, או כדי להתנקש בחיי בני דת זאת. את המעשה הזה לא יעשה אדם בעצמו או בילדו אלא מתוך אמונה אמיתית, מפני שאין זאת שריטה בשוק או כוויה בזרוע, אלא דבר שנחשב קשה מאוד מאוד.

גם ידועה מידת האהבה ההדדית והעזרה ההדדית הקיימות בין עמים שלכולם סימן אחד... כך המילה הזאת היא הברית אשר כרת אברהם אבינו על האמונה בייחוד השם. **כך כל הנימול נכנס בברית אברהם ומקבל על עצמו את בריתו להאמין בייחוד** (ככתוב): 'להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו'. אף זה עניין

4 מורה נבוכים ג, מט. על פי תרגום שוורץ.

פרשתנו הקב"ה מצווה את אברהם בברית המילה, ובעקבות כך ברית המילה נעשית לראשונה בהיסטוריה. אברהם, ישמעאל ובניו ביתו נימולים. אברהם וישמעאל מקיימים את מצות הברית בגיל מבוגר - אברהם בן תשעים ותשע, וישמעאל בן שלוש עשרה. יצחק שטרם נולד בשלב זה הוא האדם הראשון המתואר בתורה שנימול כעיקר המצווה - בגיל שמונה ימים. מאז ועד היום ישנן שתי אומות בלבד המחזיקות בברית המילה, ישראל ולהב"דיל ישמעאל.

במדרש¹ כתוב שיצחק וישמעאל התווכחו ביניהם בעניין ברית המילה - "מצוותו של מי גדולה יותר?":

"יצחק וישמעאל היו מדיינים זה עם זה, זה אומר: אני חביב ממך שנמלתי לשלש עשרה שנה וזה אומר: חביב אני ממך שנמלתי לח' ימים... אמר לו ישמעאל: אני חביב ממך שנמלתי לשלש עשרה שנה, אבל אתה נמלת בקטנך ואי אפשר (ולא יכול היית) למחות. אמר לו יצחק: כל מה שהלוייתה להקב"ה שלשה טפים דם הם, אלא הריני עכשיו בן ל"ז שנה, אילו מבקש לי הקדוש ברוך הוא להשחט - איני מעכב".

הטענה של ישמעאל נשמעת נכונה ביותר. שכן, מה הטעם למול תינוק שאין לו שום בחירה, ולהכניסו בברית שאין הוא מודע לה כלל וכלל?! בשאלה זו נעסוק בהמשך.

דיון זה בין זכותו של ישמעאל לזכותו של יצחק לא הסתיים ביהם, אלא נמשך עד ימינו, ואף התעצם גם לדיון בעניין ירושת הארץ². קשר זה, בין ברית המילה ובין ירושת הארץ עולה במפורש מהפסוקים:

"הקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדרתם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו: ונתתי לך ולזרעך אחריו ריח את ארץ מגרירך את כל ארץ כנען לאחזת עולם... ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריו לדרתם: זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו המול לכם כל זכר" (בראשית יז, ז-י)

בזוהר³ כתוב כך:

"ארבע מאות שנה עומד הממונה של בני ישמעאל ומבקש לפני הקב"ה. שאל ממנו: מי שנימול יש לו חלק בשמך? אמר לו [הקב"ה]: יש לו חלק. אמר לו הממונה: הורי ישמעאל שני-

1 בראשית רבה נה, ד.

2 על פי זוהר פרשת וירא לב, א.

3 שם, על פי פירוש "מתוק מדבש".

השלישית – שהוריו של קטן מקילים בערכו בשעה שנולד, כי עדיין לא השתרשה אצל הוריו הצורה הדמיונית [כוח הדמיון] המחייבת לאהוב אותו; מפני שאותה צורה דמיונית גוברת רק על ידי מגע ישיר... שכן אין אהבת האב והאם את הנולד בשעה שהוא נולד כאהבתם אותו כשהוא בן שנה, ואין אהבת בן שנה כאהבת בן שש. **לכן אילו השאירו אותו שנתיים או שלוש, היה זה מחייב ביטול המילה בגלל חמלת האב ואהבתו אותו.**

מדברי הרמב"ם עולה שיתכן שבויכוח הפרטי, מילה בגיל שלוש עשרה דורשת אומץ גדול יותר ומשום כך היא גדולה יותר, כמו שטען ישמעאל. אולם כיוון שמצוות המילה היא מצווה לאומית, ויש ערך גדול בכך שכל אנשי העם ימולו את ילדיהם, **קיומה השלם של המילה מבחינה לאומית הוא דווקא ביום השמיני.**

מתוך כך, מתבררים גם דברי הזוהר. ברית המילה של ישמעאל בגיל שלוש עשרה היא אמנם מעשה גבורה הגובר על הכוחות החומריים, אך כתוצאה מכך שברית המילה נדחית – ייתכן שרבים מבני האומה לא יהיו נימולים. אמנם המילה מועילה לאדם הפרטי בהחלשת תאוותו, אך **הרובד הלאומי של אומה מיוחדת המתהדרת כולה במצווה שמעידה על האמונה בה** – **חסר**. בשל כך, ראוי כי עם ישראל יירש לדורות את ארץ ישראל מידי ישמעאל, וישיבתו בארץ מתוך אחדות אמונית תתאים למעלתה הרוחנית.

חשוב כמו הראשון כטעם למילה, ואולי הוא יותר חשוב מן הראשון.

הרמב"ם מבאר שהטעם השני במצות המילה הוא מעין סמל לאומי המייחד את עם ישראל, והיא מגבירה את האהבה בעם. אולם חשוב מכך, יש למילה השלכות אמוניות. מעשה הברית הוא המשך לברית של אברהם עם הקב"ה, לכן האחדות של עם ישראל הנובעת מהמילה אינה מסתכמת רק בעזרה ההדדית ובאהבה, אלא היא קשר וחיבור הבנוי על האמונה בקב"ה.

אם כן, ברית המילה אינה מצווה פרטית, אלא מצווה בעלת חשיבות לאומית לדורות. הרמב"ם מוסיף שכדי לקיים מצווה זו באופן שלם בכלל האומה ולהשרישה לדורות, יש צורך לקיים את ברית המילה דווקא ביום השמיני:

"שלמות המצווה הזאת והנצחתה מתגשמות בכך שהמילה נעשית בגיל הקטנות, בזאת יש שלוש חכמות:

הראשונה – שאילו השאירו את הקטן עד שיגדל, אולי לא היה עושה.

השנייה – שאין הוא כואב כמו שכואב גדול, בגלל רכות עורו ובגלל חולשת דמיונו, כי גדול חושב לנורא וקשה את הדבר שהוא מדמה שיקרה, לפני שהוא קורה.

ואתה את בריתי תשמור

הרב שלמה בן רחמים

מדוע צריך לחזור לברכת השנים ולא לשומע תפילה? ההסבר לכך הוא על פי דברי **הריטב"א**⁵:

כל שנתנו מקום לתשלומין וטעה בו, חוזר למקומו הראשון.

כלומר, אם חז"ל נתנו הזדמנות לתקן טעות של אזכור מסוים בתפילה, וגם אותה הפסיד – הרי שכעת אין לו אפשרות לתקן כי הפסיד אותה, ולכן יש לחזור לברכה המקורית של הבקשה. וכך הדין גם לעניין שאלת גשמים.

הרא"ש⁶ פסק כדעת הרמב"ם, שבמקרה זה יש לחזור לברכת השנים, וכתב **הבית יוסף**⁷ שכן הלכה.

הבית יוסף הוסיף שאם לא ביקש גשמים גם בשומע תפילה, ועדיין לא התחיל ברכת רצה, יאמר 'ותן טל ומטר' באותו מקום, כי זה נחשב שהוא עדיין נמצא בשומע תפילה. הבית יוסף הביא ראיה לכך מדברי הטור, שאם שכח לומר 'ותן טל ומטר' בברכת השנים, ולא התחיל את ברכת 'תקע בשופר', יכול לאומרו בין הברכות האלו, וכן פסק **השולחן ערוך**⁸.

המשנה ברורה⁹ כתב, שבמקרה שנזכר שלא אמר 'ותן טל ומטר' רק כשהיה כבר בברכת שומע תפילה, והתחיל לומר ברוך אתה ה', יסיים למדני חוקיק, ויחזור לומר 'ותן טל ומטר' ולאחר מכן יחתום את ברכת שומע תפילה.

החורף מתחיל ואיתו הבקשות על הגשמים, שיהיו בעזרת ה' לטוב בה ולברכה. בדברים שלפנינו נדון מעט בדיני בקשת הגשמים.

מי שטעה ולא אמר בחורף בברכת השנים בקשה על הגשמים, ונזכר רק שהגיע לברכת שים שלום – מה יעשה?

בגמרא¹ מבואר שמי שטעה ולא אמר בקשה על הגשם בברכת השנים, יחכה לברכת שומע תפילה, ושם יאמר את בקשת הגשמים. ואם גם בברכת שומע תפילה שכח לומר, עדיין לא עקר את רגליו, צריך לחזור ולהזכירה בתפילתו.

וכתוב **בירושלמי**² שהברכה שצריך לחזור אליה היא ברכת שומע תפילה, שהרי התבאר שגם בשומע תפילה אפשר לבקש על הגשם, ולכן אין צורך לחזור עד ברכת השנים. וכדעת הירושלמי פסקו **התוספות**³ ועוד ראשונים רבים.

אולם **הרמב"ם** כתב⁴:

מי ששכח שאלה בברכת השנים – אם נזכר קודם שומע תפילה, שואל את הגשמים בשומע תפילה, ואם אחר שברך שומע תפילה, חוזר לברכת השנים.

מבואר בדבריו שלא כדעת הירושלמי, האומר שצריך לחזור רק לברכת שומע תפילה, אלא יש לחזור לברכת השנים.

1	ברכות כט, א.	5	תענית ג, ב
2	ברכות ד, ב.	6	ברכות ד, יד
3	ברכות כט, ב, ד"ה 'הא'.	7	או"ח, קיז
4	הלכות תפילה י, ט	8	סעיף ה
		9	שם ס"ק יט